

The page features a decorative graphic on the right side consisting of three blue circles of varying sizes, each with a lighter blue ring around its center. Two thin blue lines intersect at the top left, forming a large 'V' shape that frames the circles. The largest circle is at the top, a smaller one in the middle, and a third, partially cut off by the bottom edge, is at the bottom right.

L'imaginari social de la circularitat migratòria en fills i filles de pares immigrants del Marroc.

Anar i tornar entre dos mons.

EV3: Informe final.

Supervisora: Rosalina Alcalde.

Lara Delgado Gonzalo
Grau en Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	3
2. MARC TEÒRIC.....	5
3. METODOLOGIA.....	8
4. CONCLUSIONS.....	9
5. BIBLIOGRAFIA.....	12

1. INTRODUCCIÓ.

En la majoria de projectes migratoris hi ha tres punts clau: l'elecció del país de destí, el pla per establir-se, i la idea de retorn. És precisament aquest últim punt el que dóna peu a aquesta investigació. Aquesta temàtica és el capítol més gran no escrit en la història de la migració; ha estat vista en la discussió política fent referència als refugiats, als sol·licitants d'asil i als migrants econòmics. Però actualment sorgeixen interrogants entorn a altres actors, com els fills i les filles dels immigrants, tractats en el present treball.

La tensió entre l'establiment i el retorn és constant; dos alternatives sempre possibles, condicionades per conjuntures estructurals, pertinences culturals i per la implementació de polítiques restrictives d'estrangeria que contribueixen a prolongar o acurtar el temps en el país de destí.

Els fills i filles de pares immigrants tractats són joves que tot just comencen la seva vida adulta, nascuts a Catalunya o arribats abans d'acabar la primera socialització. Cansats de respondre qüestions sobre la seva identitat múltiple, el que ens hem preguntat no passa per aquí, sinó pels seus pensaments vers la migració de retorn. Però aquesta no té sentit en parlar d'ells, més aviat la seva podria ser una migració de caràcter circular; terme molt més pertinent, accentuat pel context actual.

Així, per tal de focalitzar l'anàlisi, ens hem centrat en un col·lectiu concret, els joves de pares immigrants marroquins. Aquesta decisió es fonamenta en el nombre quantitatiu d'aquesta població en el nostre context, encapçalant les estadístiques; per la seva llarga experiència d'assentament, que els dota d'una situació de regulació que pot portar a tenir un discurs establert sobre la circularitat migratòria. Sense oblidar però, la distància geogràfica del país familiar, que pot portar a períodes d'absències i presències d'aquests joves.

El que s'ha pretès és fer una aproximació a l'imaginari social pel que fa al retorn migratori, reconeixent una naturalesa oberta i circular de l'experiència migratòria, on el retorn no apareix restringit a la idea física i definitiva. S'ha dut a terme a partir d'una primera anàlisi de caire teòric i una segona part exploratòria a partir de diverses entrevistes, per treballar finalment amb l'anàlisi dels discursos. Així doncs, la pregunta inicial que enceta aquest treball queda formulada de manera que el que es pretén és

interrogar-se sobre **quins factors i motivacions sorgeixen en les retòriques, en els discursos, i en l'imaginari social que fan referència a la circularitat migratòria en els joves fills i filles de pares immigrants del Marroc**, però que han nascut en el nostre context català, o van arribar abans de finalitzar la primera socialització.

Fet que ens pot portar a validar o rebutjar la següent hipòtesi, extreta a través del marc teòric de referència: **són els vincles socials i les xarxes de interrelació amb el context català, la percepció negativa i d'absència d'oportunitats al Marroc, i el major nivell d'estudis i de capital cultural que els seus progenitors, el que fa que la circularitat al país d'origen familiar a priori no sigui una opció per a ells.**

2. MARC TEÒRIC.

La història de la migració s'ha estudiat principalment des de cinc enfocaments diversos, exposats en el treball: l'economia neoclàssica, la teoria de la nova economia de la migració laboral, la perspectiva estructuralista, el transnacionalisme i l'enfocament dels sistemes socials.

Ja que les diverses teories difereixen en termes de nivell d'anàlisi i respecte a la rellevància de la qüestió del retorn en els seus respectius marcs analítics, per tal d'abastar en tota la seva complexitat la circularitat migratòria, la perspectiva que s'ha adoptat ha estat la teoria del transnacionalisme. Aquesta sorgeix al 1980, i la seva aportació fonamental remet a que l'anomenada "comunitat transnacional" desenvolupa múltiples relacions més enllà de les distàncies geogràfiques i de les fronteres nacionals; el retorn no és doncs el final d'un procés migratori; sinó part integrant d'un sistema circular.

El **transnacionalisme**, més concretament, descriu els vincles que els migrants mantenen amb els països d'origen. Aquests poden ser llaços materials o simbòlics, i poden tenir formes econòmiques, polítiques o socioculturals. La principal fortalesa d'aquesta perspectiva es troba en moure's més enllà de les formulacions que restringeixen la decisió en una elecció entre l'assentament i el retorn. Les identitats dels migrants (transnacionals múltiples) es veuen doncs com el resultat de les pràctiques duals d'evolucionar en un espai d'identificació que avarca ambdós països. Són concebuts en una doble presència, ja que la seva vida es desenvolupa en un espai que no està circumscrit a cap territorialitat geogràfica sinó en un espai transnacional, on els vincles entre el lloc d'origen i de destí són permanents.

La **migració circular** significa que els migrants tenen la llibertat d'anar i tornar; implica que el procés migratori no pugui circumscriure's a un simple moviment territorial entre dos països, sinó que està compost per una multiplicitat de desplaçaments d'anada i tornada.

La gradual ampliació de l'espectre de la migració de retorn ha portat a la complexitat cada vegada major dels **motius del retorn**. Aquesta ampliació, segons Cassarino (2007)

porta a pensar que el retorn no és necessàriament el resultat d'una estratègia calculada, sinó que pot ser el resultat de tenir en compte els factors push-pull.

La migració de retorn ha estat estudiada aquí des d'una perspectiva multidimensional, per ser capaços de combinar els contextos d'origen i destí, les variables materials i subjectives, així com una concepció del subjecte migrant com un actor no subordinat a la pura racionalitat econòmica i a una lògica de maximització de beneficis.

El retorn no és un resultat previsible o definit per les condicions locals, sinó que està condicionat pels contextos de destí i sortida, circulacions migratòries, mercats de treball i les dinàmiques pròpies del capitalisme global, afirma Córdova Rivera (2011).

L'estudi de Semyürekli i Menjívar (2012) ha estat especialment pertinent pel treball, doncs utilitza la tipologia dels desitjos, per classificar les diverses postures: el desig ferm (els immigrants que estan segurs de voler retornar); el desig ambivalent (els que no estan del tot segurs); i el no desig (els que no es plantegen retornar).

L'àmbit d'influència de les iniciatives i polítiques públiques és limitat en les decisions efectives de retornar. En canvi, variables com el temps de l'estada, la trajectòria migratòria, la consistència del vincle entre destí i origen, la situació familiar, o la (in)capacitat d'acumular capitals útils per assegurar el retorn afecten més. D'acord amb l'argumentació, el retorn no és un procés automàtic, sinó que implica un procés complex de presa de decisions i d'avaluació personal i familiar, tant en el lloc d'acollida com en el d'origen.

En síntesi, la majoria de migrants s'enfronten a situacions que no estan ni en un extrem ni en l'altre, és una combinació de factors favorables i desfavorables que compliquen la decisió, i les motivacions són complexes i presenten un repte significatiu. Sense oblidar que les decisions són determinades en major mesura pels factors estructurals i la dinàmica del mercat de treball i d'oportunitats, que no pas per motivacions individuals.

Pel que fa als joves tractats, són el subproducte endogen de la migració, el seu futur encara està per definir; una caixa de ressonància d'expectatives, fantasmes i temors de la societat espanyola i també de les seves famílies, defensa García Borrego (2003). En

concret, realitzarien el retorn més difícil d'explicar, el "voluntari pur", aquell que no està motivat directament per necessitats externes.

Segons els experts Haas i Fokkema (2011) la integració en els països receptors i el debilitament dels llaços transnacionals disminueix la probabilitat del retorn, mentre que la integració econòmica i els vincles transnacionals poden arribar a tenir efectes més positius.

Per últim, a la llum de Pedroño (2005) la pertinença a famílies que han consolidat un determinat temps d'estada al país d'acollida, els fan arribar a una estabilitat jurídica i una certa seguretat laboral en aquestes societats, que unit a la seva percepció d'absència d'oportunitats al país d'origen, com per exemple el Marroc, fa que en el seu discurs la idea de retorn no sembli aparèixer.

3. METODOLOGIA.

El punt del qual s'ha partit és la tipologia que contempla la migració de retorn transgeneracional, en el que el retornat no és el propi migrant, sinó la seva descendència. S'ha de clarificar també que s'ha contemplat aquesta possibilitat des d'una visió de caràcter individual i no familiar, tot i estar condicionats per aquest últim factor; més aviat ens hem centrat en la idea de la tornada organitzada en estances temporals, sense deixar de creure que en un model circulatori s'ha de contemplar la opció del no retorn, o un retorn permanent, per tal de posar fi al procés.

De les múltiples variables que poden afectar, contemplades en el marc teòric, en aquesta recerca hem considerat només aquelles a les que les dades de caire qualitatiu que es fa servir, ens poden donar algunes informacions exploratòries. Podem afirmar que els objectius específics són veure com actuen les següents variables: la **xarxa social** (factor1) mirada a través dels vincles d'amistat i les xarxes socials i familiars; la **percepció i les expectatives** (factor2) del context social i del mercat laboral tant en origen com en destí; i el **capital cultural i lingüístic** adquirit (factor3).

Seguint aquest model d'anàlisi s'han realitzat quatre entrevistes semi-estructurades de caràcter exploratori a un perfil concret de joves. En aquest cas es va decidir estudiar com a variable heterogènia el sexe, mentre que les variables d'homogeneïtat són l'edat (joves entre 19 - 23 anys), la nacionalitat familiar, i el moment vital en el que es troben (cursen estudis postobligatoris). Ens hem decantat pel nivell d'estudis alt ja que els experts consideren que aquests poden tenir més oportunitats i això pot afectar al seu discurs, inclinant-lo a primera vista cap a una major retòrica de la migració circular; veurem si cap al país dels pares, o cap a un tercer.

4. CONCLUSIONS.

El fet més significatiu que s'extreu de tot el conjunt de resultats és que no trobem en les retòriques dels joves pertanyents a perfils qualificats un discurs on prevalgui una opinió determinada, sinó que per contra, no conformen un punt de vista homogeni i clar. S'ha fet patent el discurs d'ambivalències permanents, on totes les opcions es plantegen com a possibles i la balança es pot inclinar cap a qualsevol costat, segons com s'interpretin els factors.

Pel que fa al **primer factor, les xarxes socials**, tot i reconèixer la importància dels vincles familiars al país d'origen, fan palesa la distància que existeix, i podria ser un dels factors que afectessin a decantar-se per la circularitat migratòria, tot i que no seria el factor principal. Pesen més les xarxes a Catalunya que no al Marroc; però a l'hora d'emigrar cap a un altre espai geogràfic no és un obstacle per a ells. Tot i estar present de forma relativa en els seus imaginaris, el context actual fa que no aparegui amb força: aquesta primera part de la hipòtesi, tot i veure-la reflectida en les retòriques, i afectar, no ho fa de forma decisiva i determinant, sinó que les xarxes familiars i d'amistat són decisives en el desig de no emigrar.

En canvi, pel que fa al **segon factor, la percepció i les expectatives**, la importància de les percepcions dels contextos actuals i futurs, i també a la percepció que tenen de si mateixos i de les seves capacitats, és un fet que apareix amb absoluta rellevància, sobretot la crisi econòmica i les seves oportunitats en relació. Reconeixen que és per ells un fet decisiu que els portaria cap a un altre territori, i aquest podria ser el Marroc, i també podria ser un país europeu. Podem dir que aquest factor de la hipòtesi és el que més s'ha validat a l'hora d'estudiar la seva importància dintre dels imaginaris socials de la circularitat migratòria, i per tant les diverses situacions contextuais econòmiques els poden portar a establir dinàmiques de períodes d'absències i presències.

En parlar del **tercer factor d'anàlisi, el capital cultural i lingüístic**, veiem com hi ha una diferència consubstancial en els seus discursos en relació amb els progenitors, i és basa en la rellevància dels seus estudis superiors en les seves retòriques i en les seves expectatives. Podem afirmar doncs que aquestes estan molt marcades pel nivell d'estudis adquirit, que en aquest cas és elevat. Els joves que pertanyen a aquest perfil

estableixen una clara relació directa entre els seus estudis universitaris i les seves oportunitats laborals i de millora de la seva condició social.

Un fet d'absoluta rellevància a l'hora de fer referència en els seus discursos als moviments migratoris és el fet religiós com a determinant de les seves vides, que en els protagonistes pot inclinar el discurs cap a la circularitat per tal de viure amb més facilitat la seva religiositat com a musulmans practicants. Per tant podria afectar a l'emigració circular pel territori, i tindria un pes fonamental a l'hora d'escollir país de destí.

Queda molt patent com tenen un discurs més proper a la circularitat i no al retorn migratori, com podrien tenir els seus pares, perquè els factors estudiats els apropen al país actual de forma molt més significativa que en el cas predecessor.

Podem extreure que els tres factors analitzats són importants a l'hora de que els perfils qualificats inclinïn els seus imaginaris i les seves retòriques cap a la no emigració al Marroc. Sembla clar doncs que en aquests perfils de qualificació elevada no té pes el retorn migratori i la circularitat professional amb el Marroc, però sí cap a altres països. En això és possible establir semblances amb els joves espanyols que estan qualificats.

Però, la diferència rau en els països d'emigració. Mentre els primers semblen plantejar-se com a opcions per emigrar o bé Gran Bretanya o els Estats Units, els segons pensen en països europeus, com Bèlgica o França, que sembla la opció més realista, tant pel idioma com per sobretot les xarxes i els vincles establerts; o també els països àrabs podrien ser una opció, per la facilitat del idioma i especialment per la religiositat.

La importància fonamental del present anàlisi ha estat posar sobre la taula la problemàtica i la pertinença de l'objecte d'estudi, per això és fonamental destacar les altres perspectives que queden obertes. Ja que en comparació, hem tractat una petita escletxa de tot l'entramat que conforma l'objecte d'estudi dels fills i filles d'immigrants.

A través de l'escrit ha quedat clar la importància que té per la nostra societat aquest col·lectiu de joves, i el gran repte que per ells se'ls planteja actualment en el context d'incertesa en el que ens trobem. Per això la tipologia de Semyürekli i Menjívar (2012) ha estat especialment útil, per tal de veure els desitjos ambivalents dels joves.

La dificultat de l'objecte ha quedat patent en l'anàlisi: discursos complicats d'abastar, i moltes opcions a plantejar-se. Certament, es troben i ens trobem en un moment decisiu: ells, per arribar a la primera etapa de maduresa on decidiran on establir el seu futur, nosaltres, com a societat catalana, perquè hem de fer front i no obviar les retòriques d'aquests joves, que finalment poden acabar convertint-se en projectes de vida.

També, hem comprovat com aquestes decisions que aparentment sorgeixen en els seus imaginaris com a pròpies, estan profundament determinades per factors estructurals, tant familiars com sobretot socials i econòmics. Aquests joves es troben condicionats pel futur econòmic i social del país en el que es troben, fet que provoca, juntament amb l'arrelament, un imaginari on apareixen totes les opcions com a possibles, en un futur incert i desconegut.

Tot procés migratori es caracteritza per la seva complexitat, moltes vegades incapaç de quedar plasmada en un treball acadèmic; és per aquesta raó la importància de la petita incursió exploratòria, que fa de la investigació quelcom real i innegable, posant cara i discurs a alguns números de les estadístiques oficials.

Per últim, en el present treball s'ha intentat fer front a la part més gran no escrita encara en la història de la migració: el retorn migratori i més concretament la circularitat: hem confirmat doncs com no és un episodi de tancament, sinó una porta sempre oberta; i tot i haver desagregat els factors per necessitats d'anàlisi, no és tasca senzilla distingir cada dimensió ni diferenciar una de les altres, en tant que operen simultàniament.

5. BIBLIOGRAFIA.

Cassarino, Jean Pierre. Entender los vínculos entre migración de retorno y desarrollo. European University Institute. Ponencia del V Seminario sobre Inmigración y Europa titulado “La dimensión exterior de las políticas de inmigración en la Unión Europea, 2007.

Córdova Rivera, María Gabriela. La construcción social del sujeto migrante en América Latina. Prácticas, representaciones y categorías. Universidad de los Lagos, Chile, 2011.

García Borrego, Iñaki. Los hijos de inmigrantes como tema sociológico: la cuestión de “la segunda generación”. Universidad Carlos III de Madrid. Anduli: revista andaluza de ciencias sociales, número 3, 2003.

Haas, Hein de; Fokkema, Tineke. The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. Demographic Research. Volume 25, 2011.

Şenyürekli, Aysem R; Menjívar, Cecilia. Turkish Immigrants’ Hopes and Fears around Return Migration. International Migration, Volume 50, 2012.

Pedroño Cánovas, Andrés (Coordinador). Jovenes inmigrantes: diferenciaciones, expectativas, segregaciones. La condición inmigrante, 2005.

L'imaginari social de la circularitat migratòria en fills i filles de pares immigrants del Marroc.

Grau en Sociologia UAB

Lara Delgado Gonzalo

Supervisora: Rosalina Alcalde

INTRODUCCIÓ

- Creixent interès: retorn és una constant en diverses àrees tant socials com polítiques.
- Capítol més gran no escrit en la història de la migració: part desatès i invisibilitzada.
- Dificultat: absència d'estadístiques, complexitat per conèixer els seus protagonistes, motius que expliquen les decisions de retornar, etc.
- Reconèixer la naturalesa oberta i circular de l'experiència migratòria: retorn no apareix restringit a la idea física i definitiva.

PERSPECTIVA TEÒRICA

- **Transnacionalisme:** desenvolupar múltiples relacions més enllà de les distàncies geogràfiques i de les fronteres nacionals.
- Descriu els vincles que els migrants mantenen amb els països d'origen.
- **Circularitat:** el procés migratori no pot circumscriure's a un simple moviment territorial entre dos països, sinó que està compost per una multiplicitat de desplaçaments d'anada i tornada.
- No estratègia calculada: factors push-pull. Incorporar dimensions estructurals i capacitats d'agència.

JUSTIFICACIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI

OBJECTE D'ESTUDI:

Fills i les filles de famílies immigrades que han nascut al país receptor, o han arribat abans de finalitzar la 1ª socialització al país familiar; actualment es disposen a començar la vida adulta.

JUSTIFICACIÓ:

- Processos educatius normalitzats.
- Pes quantitatiu.
- Experiència d'assentament.
- Proximitat geogràfica del Marroc.

Possibilitat de tenir discurs establert sobre la circularitat migratòria.

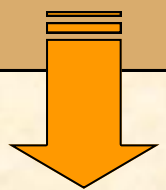
MODEL D'ANÀLISI

OBJECTIU GENERAL:

Interrogar-se sobre quins factors i motivacions sorgeixen en els discursos que fan referència a la circularitat migratòria en els joves.

HIPÒTESI:

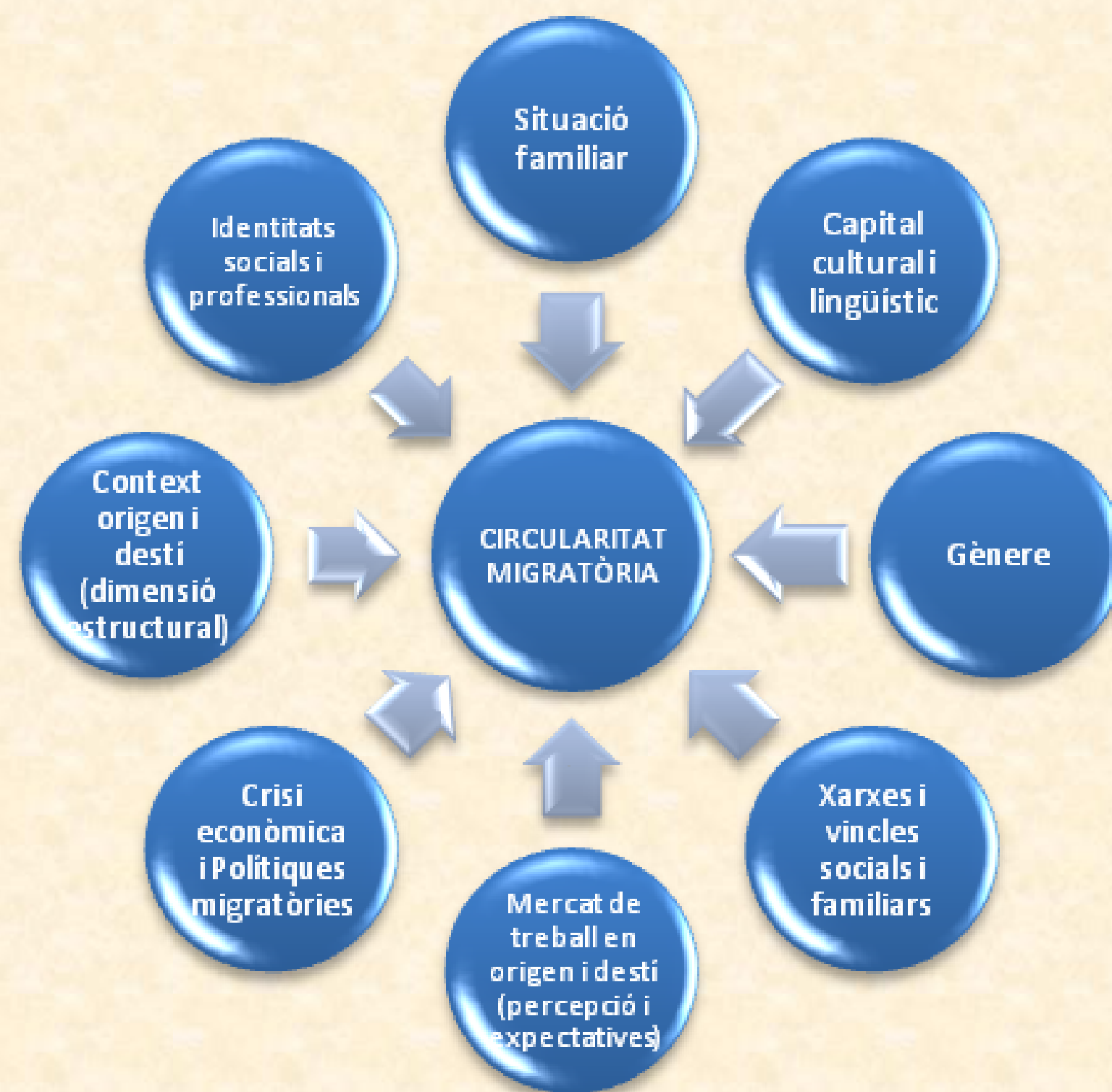
Són els vincles socials i les xarxes de interrelació amb Catalunya, la percepció negativa i d'absència d'oportunitats al Marroc, i el major nivell d'estudis que els seus progenitors, el que fa que la circularitat al Marroc a priori no sigui una opció per a ells, és a dir, entre molts altres factors que estudiem, són aquests els que més poden afectar.

METODOLOGIA:

- Qualitativa.
- 4 entrevistes exploratòries.
- Posterior anàlisi del discurs.

Origen familiar marroquí	
Nivell d'estudis alt	
Sexe	
2 nois	2 noies

Xarxa social	• Vincles d'amistat • Situació familiar
Percepció i expectatives	• Context origen i destí • Mercat de Treball
Capital cultural i lingüístic	• Nivell d'estudis • Coneixement llengua d'origen i destí

ANÀLISI DE RESULTATS

1. XARXES

- Reconeixen la importància dels vincles familiars al país d'origen, però fan palesa la distància existent: pesen més les xarxes a Catalunya que no al Marroc.
- A l'hora d'emigrar cap a un altre espai geogràfic, no és un obstacle.
- No afecta al discurs sobre la circularitat migratòria: xarxes familiars i d'amistat tenen gran importància en el desig de no emigrar.

ANÀLISI DE RESULTATS

2. EXPECTATIVES

- Fet que apareix amb absoluta rellevància, sobretot la crisi econòmica i les oportunitats que poden tenir i que esperen.
- Els podria portar cap a un altre territori: podria ser Marroc o país europeu (Bèlgica o França): factor que més s'ha validat.
- Les diverses situacions contextuais econòmiques els poden portar a establir dinàmiques de períodes d'absències i presències: confirma la retòrica sobre la circularitat.

ANÀLISI DE RESULTATS

3. CAPITALS CULTURALS

- Diferència en relació amb els progenitors: rellevància dels seus estudis superiors en les seves retòriques i en les seves expectatives: molt marcades pel nivell d'estudis adquirits.
- Clara relació directa entre els seus estudis universitaris i les seves oportunitats laborals i de millora de la seva condició social a Catalunya.
- Fet religiós com a determinant de les seves vides: pot inclinar el discurs cap a la circularitat.

CONCLUSIONS

- No trobem en el perfil un discurs on prevalgui una opinió concreta, no conformen un punt de vista homogeni i clar.
- Discurs d'ambivalències permanents: totes les opcions com a possibles.
- Discurs proper a la circularitat i no al retorn migratori (com els pares): perfils qualificats inclinen els seus imaginari cap a la no emigració al Marroc.
- No té pes el retorn migratori i la circularitat professional amb el Marroc, però sí cap a altres països (semblança joves espanyols qualificats, però diferència en els països d'emigració: països europeus i països àrabs).
- Rellevància de la pertinença de l'objecte d'estudi, per això és fonamental destacar les perspectives que queden obertes.
- No obviar les retòriques d'aquests joves, que finalment poden convertir-se en projectes de vida.
- No és un episodi de tancament, sinó una porta sempre oberta.